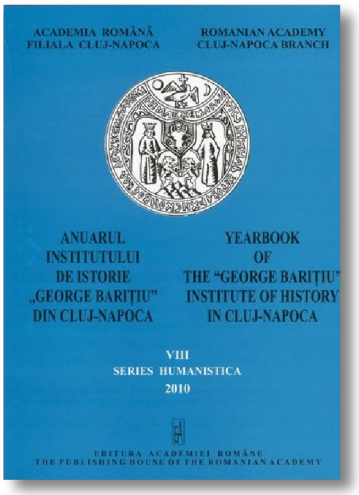

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Proprietăți psihomotrice ale versiunii române a Chestionarului de personalitate Zuckerman-Kuhlman (ZKPQ): Date preliminare

Adrian Opre, Monica Albu

How to cite this article:
Opre, Adrian; Albu, Monica (2010) *Proprietăți psihomotrice ale versiunii române a Chestionarului de personalitate Zuckerman-Kuhlman (ZKPQ): Date preliminare*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 8, pp. 85–100. DOI: 10.5281/zenodo.22965970

© 2010: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

PROPRIETĂȚI PSIHOMETRICE ALE VERSIUNII ROMÂNE A *CHESTIONARULUI DE PERSONALITATE ZUCKERMAN-KUHLMAN* (*ZKPQ*): DATE PRELIMINARE

Adrian Opre[*]**, Monica Albu**[**]

[*] Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca[1]
[**] Academia Română – Filiala Cluj-Napoca[2]

Abstract. *The Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ) was developed to define and assess the basic factors of personality, expressed in a new model. The guiding assumption for this model (Alternative Five-Factor Model /AFFM) was that basic personality traits are those with a strong biological-evolutionary basis. AFFM emerged from a series of factor analyses based on data collected, mainly from psychobiological research. In the present paper we have assessed the psychometric properties of a Romanian translation of ZKPQ. The questionnaire was administrated to a total sample of 825 subjects (305 male and 520 female) with age range from 18 to 54. The data collected were used in order to test the reliability and validity for the Romanian sample. The results revealed a good consistency of all the scales and good construct validity. In the same, time, by making comparative analyses with other language versions, our data demonstrate a good cross-cultural reliability of the questionnaire. All findings proved the Romanian version of the ZKPQ is a reliable tool to assess personality' structure and process for research and assessment purposes.*

Key words: *ZKPQ*, *personality questionnaire*.

1. MODELELE FACTORIALE ŞI TRĂSĂTURILE DE PERSONALITATE

Studiul personalității a parcurs, de-a lungul istoriei, un drum lung şi sinuos evoluând teoriile intuitive ale antichității, utile în schițarea personajelor din arta dramatică şi în modelarea jocului scenic, până la teoriile ştiințifice moderne empiric fundamentate. Dintre numeroasele teorii din perioada ştiințifică a psihologiei, cele care au reuşit să ne ofere cele mai viabile şi deopotrivă valide instrumente de evaluare sunt teoriile trăsăturilor.

[1] Facultatea de Psihologie şi Ştiințe ale Educației – Catedra de psihologie
[2] Institutul de Istorie „George Barițiu" – Departamentul de cercetări socio-umane

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. VIII, 2010, p. 85–100

Asumpția centrală a acestor teorii este aceea că oamenii dispun de predispoziții generale, numite *trăsături*, de a răspunde într-un anumit fel la o largă varietate de situații. Adică, oamenii pot fi descrişi în termeni de probabilitate de a se comporta într-un anumit mod – de exemplu, probabilitatea de a fi extravertit şi prietenos sau dominant şi asertiv. Cu toate că teoreticienii acestei perspective au viziuni diferite în ceea ce priveşte modalitatea de determinare a trăsăturilor, cu toții sunt însă de acord cu faptul că trăsăturile constituie „cărămizile" fundamentale ale personalității umane. Ca orice abordare a personalității, şi teoriile trăsăturilor îşi au avantajele şi limitele lor. Avantajele sunt date de obiectivitatea şi claritatea acestor teorii. Ele pornesc de la date obiective şi agregări statistice, şi nu de la experiența personală a promotorului lor, cum e cazul majorității teoriilor personalității. De asemenea, asumpțiile lor fundamentale, precum şi strategiile de evaluare emergente sunt clare şi uşor de înțeles.

Criticile aduse acestor teorii constau în faptul că trăsăturile nu s-au dovedit predictori atât de buni ai comportamentului în situații particulare, cum se postula la început. În plus, aceste modelări nu tratează problema dezvoltării individului; fiind construite pe baze statistice, ele nu oferă perspectiva evoluției individului, fiind cantonate în prezentul evaluat. Autorii lor nu ne propun intervenții şi nici modalități de schimbare: fără a înțelege felul în care o trăsătură se dezvoltă, nu se poate vorbi nici despre modificarea ei. Pe scurt, aceste teorii oferă o perspectivă obiectivă, riguroasă şi statistic sustenabilă, dar statică asupra personalității[3].

În ciuda acestor limite, metodele şi instrumentele de evaluare a personalității dezvoltate din teoriile trăsăturilor au implicații practice remarcabile. Ele sunt foarte utile în domeniul practicii clinice (prin demersul explicativ şi clasificatoriu pe care îl permit), dar şi în consilierea pentru carieră sau în selecția de personal (datorită calităților predictive ale testelor structurate)[4].

Chestionarul de personalitate *ZKPQ*, elaborat de Marvin Zuckerman şi colaboratorii săi (D. M. Kuhlman, J. Joireman, P. Teta, M. Kraft), reprezintă expresia unor încercări sistematice de a defini factorii bazali ai personalității. Ideea s-a născut în perioada în care autorul principal, Marvin Zuckerman, îşi pregătea lucrarea fundamentală, *Psihobiologia personalității*. Preocuparea lui de căpătâi era de a realiza un model de analiză multinivelară a personalității, model cu ajutorul căruia să relaționeze trăsăturile de personalitate cu bazele lor genetice. Proiectul nu era unul tocmai uşor, dacă avem în vedere dificultatea de a stabili neechivoc ce reprezintă un factor bazal pentru personalitate şi care sunt acei factori. De altfel, este bine ştiut faptul că în ultimele două decenii s-au depus eforturi considerabile

[3] A. Opre, S. Boroş, *Personalitatea în abordările psihologiei contemporane*, Cluj-Napoca, Edit. ASCR, 2006.

[4] A. Opre, P. Curşeu, *Psihologia personalității. Suport de curs pentru învățământ la distanță*, Facultatea de Psihologie şi Ştiințele Educației, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 2003.

pentru a stabili numărul minim de dimensiuni necesare pentru a putea descrie structura personalității. În modelele lor explicative, o parte dintre personologi susțin un număr de trei factori[5], pe când alții consideră că avem nevoie de cinci[6] sau chiar de 16 factori, aşa cum ni se propune în modelul lansat de Cattell şi colaboratorii săi[7]. Din toate aceste modele, evident, modelul *Big Five* este astăzi cel mai popular, cu toate că se manifestă serioase reticențe în a-i recunoaşte superioritatea în raport cu celelalte modele[8]. El se fundamentează pe datele extrase din cercetări asupra proprietăților lexicale ale acelor adjective din limbajul colocvial considerate a fi cele mai adecvate ca descriptori ai personalității. Modelul este, prin excelență, unul descriptiv, proiectat pentru a extrage acele dimensiuni ale personalității care au rezultat din analizele realizate asupra unei vaste şi variate oferte lexicale. Recurgând la analize factoriale, toată această diversitate terminologică a fost redusă la subseturi de cuvinte relevante pentru descrierea personalității. În conformitate cu modelul *Big Five*, cele mai multe trăsături de personalitate pot fi descrise în termenii a cinci dimensiuni fundamentale, etichetate după cu urmează: *Extraversie*, *Neuroticism*, *Agreabilitate*, *Conştinciozitate* şi *Deschidere*. Cu toate că acest model poate fi foarte folositor în descrierea personalității, bazându-ne pe rapoarte introspective sau heteroevaluări obiective, utilitatea sa suferă atunci când se doreşte explicarea comportamentului uman. Studiile empirice ale sfârşitului de secol XX au dovedit că există o modalitate mult mai adecvată de a determina trăsăturile bazale ale personalității. Strategia propusă implică identificarea legăturilor dintre determinanții genetici şi sintaxa comportamentului uman. Acesta este şi motivul pentru care în 1993 Zuckerman, Kuhlman, Joireman, Teta şi Kraft au propus un model alternativ: *The Alternative Five-Factor Model* (*AFFM*). Noul model este rezultatul unor analize factoriale aplicate asupra unor scale considerate instrumente valide în evaluarea dimensiunilor bazale ale personalității sau temperamentului, în mod particular acelea folosite frecvent în cercetările psihobiologice[9].

[5] H. J. Eysenck, *The Biological Basis of Personality*, Springfield, IL:Thomas, 1967; A. Tellegen, *Structures of Mood and Personality and Their Relevance to Assessing Anxiety with an Emphasis on Self-Report*, in *Anxiety and the Anxiety Disorders*, A. H. Tuma, J. D. Maser (eds.), Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1985, p. 681–706.

[6] P. T. Costa Jr., R. R. McCrae, *The NEO Personality Inventory*, Odessa, FL, "Psychologycal Assessment Resources", 1985; L. R. Golberg, *The Development of Markers for the Big Five Structure*, „Psychological Assessment", vol. 4, nr. 1, 1992, p. 26–42.

[7] R. B. Cattel, H. W. Eber, M. M. Tatsuoka, *The Handbook for the Sixteen Personality Factor Qquestionnaire*, Champaign, IL:Institute for Personality and Ability Testing, 1970.

[8] M. Gomà-i-Freixanet, S. Valero, J. Punti, M. Zuckerman, *Psychometric Properties of the Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire in a Spanish Sample*, „European Journal of Psychological Assessment", vol. 20, nr. 2, 2004, p. 134–146.

[9] M. Gomà-i-Freixanet, A. J. Wismeijer, S. Valero, *Consensual Validity Parameters of the Zukerman-Kuhlman Personality Questionnaire: Evidence from Self-Reports and Spouse Reports*, „Journal of Personality Assessment", nr. 84, 2005, p. 279–286.

2. **DEZVOLTAREA CHESTIONARULUI *ZKPQ***

Chestionarul *ZKPQ* a fost elaborat ad-hoc[10] pentru a evalua dimensiunile definitorii ale *Modelului alternativ cu cinci factori* (*the Alternative Five-Factor Model – AFFM*): *Căutare impulsivă de senzații*; *Sociabilitate*; *Neurotiscim–anxietate*; *Agresivitate–ostilitate*; *Activitate*. Ca asumpție centrală, în dezvoltarea instrumentului, Marvin Zuckerman a considerat că trăsăturile fundamentale ale personalității sunt acelea care au o bază biologică-evoluționistă. Pornind de aici, autorul s-a oprit, la început, asupra a nouă factori, pe care i-a considerat bazali: sociabilitate, neuroticism, anxietate, ostilitate, socializare, căutarea de senzații, impulsivitate, activitate şi dezirabilitate socială. Pentru fiecare dintre ei, a selectat cel puțin trei instrumente de măsură, îndeosebi dintre cele utilizate în cercetări psihobiologice asupra personalității. Dintre acestea menționăm: chestionarul *EPQ* al lui Eysenck, *Scalele lui Buss-Plomin*, *Inventarul de evaluare a temperamentului* al lui Strelau etc. În final, a optat pentru un număr de 46 de scale extrase din opt chestionare consacrate.

Răspunsurile obținute prin aplicarea acestor scale la un număr de 271 subiecți au fost supuse unor analize factoriale. După analizele preliminare au rămas doar 33 de scale. Răspunsurile date la aceste scale de către alți 525 de subiecți au fost prelucrate prin analiză factorială, extrăgându-se, pe rând, 3, 4, 5 şi, respectiv, 6 factori. De fiecare dată, un factor corespundea *Sociabilității*. Ceilalți doi factori extraşi, atunci când s-a cerut extragerea a trei factori, au fost *Neuroticismul* şi *Căutarea impulsivă nesocializată a senzațiilor* (factori reliefați în prima cercetare). Factorul *Neuroticism* s-a descompus apoi în factorii *Anxietate*, *Activitate* şi *Agresivitate-ostilitate*, în timp ce factorul *Căutarea impulsivă nesocializată a senzațiilor* s-a descompus în factorii *Psihoticism-căutarea senzațiilor* şi *Impulsivitate*. Pentru fiecare soluție obținută prin analiză factorială (cu 3, 4, 5 şi, respectiv, 6 factori) s-au comparat factorii extraşi între bărbați şi femei. S-a constatat că, în varianta cu 5 factori, factorii diferă foarte puțin între sexe. Aceşti factori au fost denumiți: *Căutarea impulsivă de senzații*, *Sociabilitate*, *Neuroticism-anxietate*, *Agresivitate-ostilitate* şi *Activitate*. S-au calculat coeficienții de corelație între cotele itemilor din toate scalele prelucrate prin analiză factorială (exceptând scalele din *EPQ*) şi scorurile factoriale ale celor cinci factori. Pentru fiecare factor au fost selectați 20 de itemi care aveau coeficienți de corelație mari cu factorul respectiv şi coeficienți de corelație mici cu ceilalți patru factori şi cu o scală de dezirabilitate socială. Astfel s-a obținut prima variantă a chestionarului *ZKPQ*, care includea un număr de 100 de itemi. Chestionarul rezultat a fost apoi

[10] M. Zuckerman, *Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire* (*ZKPQ*): *An Alternative Five-Factorial Model*, în *Big Five Assessment*, B. de Raad, M. Perugini (eds.), Seattle: Hogrefe&Huber Publishers, 2002, p. 377–396, (http://www.zkpq.com/ZuckermanKuhlman_Personality_Questionaire__ZKPQ__an_alternative_five-factor –aprilie 2009); M. Zuckerman, D. M. Kuhlman, J. Joireman, P. Teta, M. Kraft, *A Comparison of the Three Structural Models of Personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five*, „Journal of Personality and Social Psychology", nr. 65, 1993, p. 757–768.

administrat altor 589 de subiecți. Răspunsurile colectate au fost prelucrate prin analiză factorială, extrăgându-se cinci factori. La analiza rezultatelor s-a constatat că 89 dintre itemi aveau saturație mare sau foarte mare tocmai în factorul pe care trebuiau să-l măsoare. Ei au fost reținuți în noua variantă a chestionarului *ZKPQ*. Câțiva dintre itemii scalei *Sociabilitate* au fost rescriși, din cauza formei asimetrice a distribuției scorurilor scalei. În final, a fost adăugată o scală alcătuită din 10 itemi. Aceasta era destinată identificării tendinței subiecților de a răspunde conform dezirabilității sociale. A rezultat, astfel, forma finală a chestionarului *ZKPQ*, compusă din 99 de itemi şi şase scale.

Încă de la prima sa versiune[11], instrumentul a probat o bună consistență internă şi o înaltă stabilitate temporală. În plus, a fost supus sistematic la numeroase evaluări privind fidelitatea şi validitatea sa. În ceea ce priveşte validitatea, instrumentul a fost testat pe diferite populații: echipe sportive[12], prostituate[13], consumatori de droguri[14], persoane cu diferite tulburări psihiatrice[15]. De asemenea, o serie de studii transculturale au fost realizate apelând la versiuni în diferite limbi: germană[16], japoneză[17], chineză[18], italiană[19], spaniolă/catalană[20], română[21].

[11] M. Zuckerman, D. M. Kuhlman, J. Joireman, P. Teta, M. Kraft, *op. cit.*

[12] D. O'Sullivan, M. Zuckermanm, M. Kraft, *Personality Characteristics of Male and Female Participants in Team Sport*. „Personality and Individual Differences", nr. 25, 1998, p. 119–128.

[13] D. O'Sullivan, M. Zuckermanm, M. Kraft, *The Personality of Prostitutes*. „Personality and Individual Differences", nr. 21, 1996, p. 445–448.

[14] S. Ball, *The Validity of an Alternative Five-Factors Measure of Personality in Cocaine Abusers*. „Psychological Assessment", nr. 7, 1995, p. 148–154.

[15] M. H. Thornquist, M. Zuckerman, *Psychopathy, Passive-Avoidance Learning, and Basic Dimensions of Personality.* „Personality and Individual Differences", nr. 19, 1995, p. 525–534; M. Gomà-i-Freixanet, J. Soler, S. Valero, J. C. Pascual, V. P. Sola, *Discriminant Validity of the ZKPQ in a Sample Meting BPD Diagnosis vs Normal-Range Controls*. „Journal of Personality Disorders", vol. 22, nr. 2, 2008, p. 178–190.

[16] F. Ostendorf, A. Angleitner, *A Comparasion of Different Instruments Proposed to Measure the Big Five*, „European Review of Applied Psychology", nr. 44, 1994, p. 45–53.

[17] K. Shiomi, D. Kuhlman, M. Zuckerman, J. Joireman, M. Sato, S. Yata, *Examining the Validity and Realibity of Japanese Version of the Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ)*, „Hyago University of Teacher Education Journal", nr. 2, 1996, p. 1–13.

[18] Y. Wu, W. Wang, W. Du, J. Li, X. Jiang, Y. Wang,. *Development of a Chinese Version of the Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire: Reliabilities and Gender/Age Effects*, „Social Behaviour and Personality", nr. 28, 2000, p. 241–250.

[19] V. De Pascalis, P. Russo, *Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire: Preliminary Results of the Italian Version*, „Psychological Reports", nr. 92, 2003, p. 965–974.

[20] M. Gomà-i-Freixanet, S. Valero, J. Punti, M. Zuckerman, *Psychometric Properties of the Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire in a Spanish Sample*, „European Journal of Psychological Assessment", vol. 20, nr. 2, 2004, p. 134–146; D. Kuhlman, M. Zuckerman, M. Goma-i-Freixanet, K. Shiomi, *Cultural and Gender Differences in Personality within Three Cultures* – Manuscript submitted for publication, 2003.

[21] D. Opre, F. Kiss, A. Opre, *Scala căutării de senzații: aplicabilitate transculturală*, în *Noi tendințe în psihologia personalității. Diagnoză, cercetare, aplicații*, vol. II, Cluj-Napoca: Edit. ASCR, 2004, p. 15–37.

Prezentăm în cele ce urmează, pe scurt, semnificaţia pe care o poartă scalele, respectiv constructele evaluate prin chestionar.

Căutare impulsivă de senzaţii (*CImpS*, 19 itemi). Analiza factorială efectuată asupra itemilor acestei scale a pus în evidenţă doi factori. Itemii cuprinşi în factorul *Impulsivitate* descriu lipsa unei planificări şi tendinţa de a acţiona impulsiv, fără a reflecta în prealabil. Factorul *Căutare de senzaţii* descrie nevoia generală de senzaţii şi agitaţie; preferinţa pentru situaţii şi prietenii neprevăzute, precum şi nevoia de schimbare şi noutate. Nu există nicio menţiune relativ la activităţi specifice, cum ar fi: consumul de alcool, droguri, sex neprotejat sau sporturi care implică riscuri crescute. Aceşti itemi au fost eliminaţi, pentru a se evita anumite confuzii atunci când sunt studiate persoanele care se implică în astfel de activităţi.

Sociabilitate (*So*, 17 itemi). Analiza factorială a identificat un grup de itemi (*Petreceri şi prieteni*) care indică preferinţa pentru petrecerile cu multă lume şi interacţiunea la aceste petreceri, precum şi existenţa unui număr mare de prieteni. Al doilea factor relevă *Intoleranţa la izolarea socială* în cazul extroverţilor şi *Preferinţa pentru activităţile solitare* în cazul introverţilor.

Neuroticism–anxietate (*N-Anx*, 19 itemi). Itemii acestei scale descriu supărări, tensiuni emoţionale, îngrijorări, indecizii constante, lipsa autoîncrederii şi sensibilitatea la critici. Analiza factorială a identificat un singur factor.

Agresivitate–ostilitate (*Agg-Host*, 17 itemi). Jumătate dintre itemii scalei descriu predispoziţia către exprimarea verbală a agresivităţii. Ceilalţi se referă la impolitețe, comportament antisocial, răzbunare şi duşmănie, un temperament vulcanic şi nerăbdarea manifestată în relaţiile interpersonale.

Activitate (*Act*, 17 itemi). Analiza factorială a identificat două grupuri de itemi. Unul descrie nevoia de activitate generală, impacientare şi nelinişte atunci când nu este nimic de făcut. Al doilea grup de itemi (*Efortul în muncă*) indică preferinţa pentru muncă variată şi susţinută; un nivel ridicat de energie în desfăşurarea activităţilor cotidiene şi a altor sarcini.

Infrecvenţă (*Inf*, 10 itemi). Aceşti itemi nu alcătuiesc o scală propriu-zisă. Pe baza lor se pot elimina subiecţii care nu au răspuns atent sau nu au răspuns sincer. Itemii descriu comportamente exagerate, dezirabile social, dar de la care majoritatea oamenilor s-au abătut cel puţin o dată (de exemplu, „4. Nu am întâlnit niciodată o persoană care să nu-mi placă.” Sau „10. Întotdeauna spun adevărul.”). Scorul scalei *Infrecvenţă* este egal cu numărul de itemi la care s-a ales răspunsul „adevărat”. Persoanele care obţin scoruri mari la această scală sunt, în general, cele care doresc să facă o impresie bună şi este posibil ca ele să nu fi răspuns sincer la itemii chestionarului.

În eşantionul de subiecţi folosit de autorii chestionarului pentru etalonare, cele mai multe scoruri la scala *Infrecvenţă* au fost egale cu 0 sau cu 1. Doar 4% dintre subiecţi au obţinut scoruri mai ridicate de 3, aceştia fiind eliminaţi.

Scala are o consistenţă internă scăzută şi de aceea nu se foloseşte în alt scop decât cel de indicator al validităţii completării chestionarului.

Versiunea originală a chestionarului *ZKPQ*[22] a fost tradusă şi în limba română[23], folosindu-se cuvinte/sintagme binecunoscute şi frecvente în limbajul curent. S-au utilizat forme gramaticale accesibile, pentru a facilita înţelegerea itemilor. Varianta obţinută a fost supusă retroversiunii. Au fost efectuate unele corecturi, impuse de diferenţele semantice sesizate în momentul comparării retroversiunii cu versiunea originală.

Itemii chestionarului (prezentaţi aleator) au fost analizaţi apoi de către doi experţi (psihologi), care au avut sarcina de a identifica, pentru fiecare item, scala din care face parte. Itemii repartizaţi greşit au fost reformulaţi. Procedeul a fost reluat, de două ori pe săptămână timp de două săptămâni, până când toţi itemii au fost incluşi corect în scalele cărora le aparţineau. Prima şi a treia analiză a itemilor au fost realizate de o primă echipă de psihologi, iar celelalte două analize de o altă echipă.

Versiunea rezultată a chestionarului a fost administrată, fără limită de timp, unui eşantion format din 177 de ofiţeri şi subofiţeri de la unităţi militare cu specific diferit: aviaţie, geniu, domeniu tehnic (transmisiuni), cercetare (chimie), cu vârste cuprinse între 26 şi 49 ani (m=37,5). Dintre aceştia, 84 aveau studii superioare, iar 93 studii medii. Subiecţii au răspuns la chestionar la locul lor de muncă, sub supravegherea cercetătorilor. S-au calculat indicatorii statistici ai scorurilor şi coeficienţii de consistenţă internă pentru scalele chestionarului *ZKPQ* şi s-a constatat că valorile coeficienţilor α sunt apropiate de cele obţinute de Zuckerman[24] pentru varianta originală a chestionarului, în limba engleză, într-un eşantion format din studenţi americani. Pentru scalele *Neuroticism-anxietate* şi *Activitate*, coeficienţii α din eşantionul românesc au fost mai mari decât cei din eşantionul american. La fel ca în cazul eşantionului american, cea mai bună consistenţă internă s-a regăsit pentru scala *Neuroticism–anxietate*.

Chestionarul a fost utilizat apoi şi în alte studii, eşantionul destinat etalonării pe populaţia românească sporind ca număr şi diversificându-se treptat din punctul de vedere al variabilelor demografice (sex, vârstă) şi al particularităţilor neurocognitive ale respondenţilor[25].

Scopul cercetării de faţă l-a constituit realizarea unui studiu aprofundat al calităţilor psihometrice ale versiunii în limba română a chestionarului *ZKPQ*.

[22] M. Zuckerman, D. M. Kuhlman, J. Joireman, P. Teta, M. Kraft, *op. cit*.

[23] D. Opre, F. Kiss, A. Opre, *op. cit.*

[24] M. Zuckerman, *op. cit.*

[25] C. Miu, R. Heilman, A. Opre, M. Miclea, *Emotion Induced Retrograde Amnesia and Trait Anxiety.* „Journal of Experimental Psychology: Memory Learning and Cognition", vol. 31, nr. 6, 2005, p. 1250–1257.

3. METODĂ

Participanți

În investigație au fost antrenate 825 de persoane cu vârsta cuprinsă între 18 şi 54 de ani. Structura eşantionului este prezentată în *tabelul 1*.

Tabelul 1

Structura eşantionului folosit la cercetarea proprietăților psihometrice ale chestionarului *ZKPQ*

Sex	***N***	**Vârsta**			
		minim	**maxim**	***m***	***σ***
Bărbați	305	18	51	26,72	7,85
Femei	520	18	54	27,59	8,29
Total	825	18	54	27,27	8,13

Procedură

Având în vedere obiectivul asumat, demersul nostru investigativ a urmărit evaluarea validității relative la construct şi a consistenței interne a chestionarului *ZKPQ*, pe sexe. S-a procedat astfel:

- S-a efectuat analiza factorială asupra itemilor chestionarului cuprinşi în scalele care măsoară constructe (au fost excluşi itemii scalei *Infrecvență*), pentru a verifica dacă factorii extraşi corespund constructelor măsurate de aceste scale.
- S-au calculat coeficienții de corelație liniară între scalele chestionarului care măsoară constructe, pentru a verifica dacă, într-adevăr, aceste scale vizează constructe diferite şi, prin urmare, nu corelează între ele.
- S-au calculat coeficienții de consistență internă α (Cronbach) pentru fiecare scală a chestionarului.

Rezultatele au fost comparate cu cele obținute:

- pentru versiunea originală, în limba engleză, într-un eşantion american format din 1144 de bărbați şi 1825 de femei[26];
- pentru versiunea în limba catalană, într-un eşantion spaniol format din 330 de bărbați şi 603 femei[27];
- pentru versiunea în limba spaniolă, într-un eşantion spaniol format din 486 de bărbați şi 514 femei[28];

[26] J. Rossier, S. Verardi, K. Massoudi, A. Aluja, *Psychometric Properties of the French Version of Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire*, „International Journal of Clinical and Health Psychology", vol. 8, nr. 1, 2008, p. 203–217; M. Zuckerman, *op. cit.*

[27] M. Gomà-i-Freixanet, S. Valero, J. Punti, M. Zuckerman, *op. cit.*

[28] M. Gomà-i-Freixanet, S. Valero, *Spanish Normative Data of the Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ) in General Population Sample*, „Psicothema", vol. 20, nr. 2, 2008, p. 318–324 (http://www.zkpq.com/psychometric_propietries.htm#DESCRIPTIVE_PROFILE – aprilie 2009).

- pentru versiunea în limba franceză, într-un eşantion elveţian format din 329 de bărbaţi şi 514 femei[29].

4. **REZULTATE**

4.1. VALIDITATEA CHESTIONARULUI *ZKPQ*

4.1.1. **Structura factorială a chestionarului *ZKPQ***

Au fost prelucrate răspunsurile date de cei 825 de subiecţi, la itemii chestionarului *ZKPQ* – exceptând itemii scalei *Infrecvenţă* şi itemul 46 (*Uneori simt că sunt panicat*), la care toţi subiecţii au răspuns la fel.

S-a utilizat metoda componentelor principale, s-a cerut să se extragă cinci factori, iar factorii au fost rotiţi prin metoda Varimax.

Cei cinci factori extraşi acopereau 27,123% din varianţa totală (*F1*: 6,559%; *F2*: 5,782%; *F3*: 5,404%; *F4*: 4,812%; *F5*: 4,566%). Pentru a identifica semnificaţia fiecărui factor, s-a urmărit cărei scale îi aparţin cei mai mulţi dintre itemii care au saturaţia maximă în factorul respectiv. S-a constatat, astfel, că primul factor corespunde *Neuroticismului−anxietăţii*, cel de-al doilea *Căutării impulsive de senzaţii*, cel de-al treilea *Agresivităţii-ostilităţii*, cel de-al patrulea *Activităţii*, iar ultimul *Sociabilităţii*.

Saturaţiile itemilor în cei cinci factori extraşi sunt prezentate în *tabelul 2*. Itemii sunt grupaţi în tabel în funcţie de factorul în care au cea mai mare saturaţie, iar în cadrul fiecărui grup, în ordinea descrescătoare a saturaţiei maxime.

Tabelul 2

Saturaţiile itemilor în cei cinci factori extraşi

Item	**Scala din care face parte itemul**	**Factor**				
		F1	***F2***	***F3***	***F4***	***F5***
90	NA	**0,656**	0,009	0,073	-0,139	-0,057
15	NA	**0,631**	0,076	0,112	0,039	-0,052
61	NA	**0,628**	0,057	-0,086	-0,187	-0,131
80	NA	**0,597**	0,044	0,113	-0,041	-0,043
25	NA	**0,582**	0,092	0,076	0,034	-0,020
7	NA	**0,571**	-0,039	-0,099	-0,265	0,015
41	NA	**0,530**	-0,142	0,039	-0,090	-0,038
96	NA	**0,518**	-0,058	0,106	-0,039	-0,027
35	NA	**0,511**	-0,090	0,081	0,008	-0,126
66	NA	**0,487**	-0,022	0,012	0,127	-0,056
51	NA	**0,478**	-0,019	-0,065	-0,109	-0,024

[29] J. Rossier, S. Verardi, K. Massoudi, A. Aluja, *op. cit.*

Tabelul 2 (continuare)

85	NA	**0,430**	-0,077	0,307	-0,014	-0,005
76	NA	**0,412**	-0,024	0,096	-0,029	0,035
71	NA	**0,409**	0,074	0,049	-0,144	-0,105
56	NA	**0,396**	-0,029	0,142	0,044	-0,038
20	NA	**0,379**	0,008	0,059	0,011	-0,114
2	NA	**0,353**	-0,200	0,018	0,028	0,079
36	AO	**0,182**	0,092	0,068	-0,027	0,096
39	C	-0,068	**0,624**	0,029	0,060	0,058
24	C	-0,167	**0,573**	0,144	0,134	0,079
84	C	0,085	**0,533**	0,172	-0,049	0,066
70	C	-0,091	**0,521**	0,190	-0,015	0,061
55	C	-0,100	**0,492**	0,143	0,046	0,068
34	C	0,036	**0,482**	-0,071	-0,030	0,065
65	C	-0,091	**0,481**	0,108	0,126	0,160
1	C	0,102	**0,479**	0,003	-0,320	0,048
95	C	-0,103	**0,457**	0,084	-0,065	0,128
19	C	0,091	**0,396**	0,039	-0,351	0,095
50	C	0,248	**0,389**	0,177	-0,136	0,147
79	C	-0,015	**0,388**	0,013	0,101	0,210
14	C	0,212	**0,377**	0,220	-0,058	0,072
75	C	-0,123	**0,377**	-0,079	0,037	-0,251
60	C	0,032	**0,347**	0,073	0,108	0,049
28	A	-0,223	**0,362**	0,107	0,203	0,048
29	C	0,045	**0,343**	0,090	-0,399	0,095
53	S	-0,011	**0,315**	0,145	-0,122	0,231
9	S	-0,113	**0,247**	0,185	0,246	0,238
6	C	0,023	**0,203**	0,097	-0,335	0,162
45	C	0,037	**0,124**	-0,028	0,082	0,026
57	AO	0,063	0,107	**0,614**	-0,111	0,080
8	AO	0,149	0,094	**0,584**	-0,014	0,014
91	AO	0,283	0,048	**0,555**	-0,062	0,030
86	AO	0,082	-0,023	**0,547**	-0,145	0,058
97	AO	0,084	0,105	**0,539**	-0,023	0,067
89	C	0,192	0,229	**0,525**	0,078	0,053
42	AO	-0,144	0,125	**0,510**	0,062	0,048
11	AO	0,070	0,148	**0,499**	-0,115	0,093
67	AO	0,118	0,099	**0,498**	0,022	0,118
77	AO	0,084	0,181	**0,481**	-0,018	-0,063
99	A	0,270	0,230	**0,479**	0,058	0,073
30	NA	0,398	-0,059	**0,460**	-0,074	0,035
21	AO	-0,011	0,121	**0,422**	-0,238	0,017
31	AO	0,126	-0,185	**0,402**	-0,082	-0,032
47	AO	-0,101	-0,030	**0,394**	0,115	0,029
3	AO	0,018	0,106	**0,354**	-0,141	0,038
62	AO	-0,053	-0,203	**0,253**	-0,083	-0,023
16	AO	0,050	0,112	**0,142**	-0,136	0,066

Tabelul 2 (continuare)

33	A	-0,118	0,129	-0,014	**0,636**	0,104
83	A	0,003	0,109	-0,041	**0,623**	0,052
74	A	-0,016	0,086	-0,094	**0,562**	-0,019
44	A	-0,124	0,023	-0,019	**0,562**	0,122
5	A	0,041	-0,023	-0,128	**0,504**	-0,100
38	A	-0,088	-0,151	-0,120	**0,494**	-0,025
59	A	-0,023	0,099	-0,012	**0,420**	0,103
94	A	-0,080	-0,046	-0,124	**0,402**	-0,039
18	A	-0,214	0,171	-0,035	**0,370**	-0,189
23	A	-0,369	0,140	-0,023	**0,315**	0,036
64	A	-0,130	0,269	-0,039	**0,305**	-0,014
13	A	-0,032	0,028	-0,002	**0,307**	0,050
54	A	0,199	0,126	0,206	**0,280**	-0,017
48	S	-0,073	0,232	0,081	**0,264**	0,251
72	AO	0,152	0,216	0,165	**0,262**	0,126
49	A	0,026	-0,211	0,004	**0,256**	0,040
63	S	0,008	-0,035	0,037	0,051	**0,641**
58	S	-0,040	0,156	0,041	-0,065	**0,633**
87	S	-0,017	0,061	0,053	-0,109	**0,605**
17	S	0,038	-0,100	0,043	0,050	**0,592**
12	S	-0,073	0,102	0,049	-0,012	**0,582**
68	S	-0,180	0,017	0,012	-0,016	**0,575**
37	S	-0,016	0,182	-0,000	-0,008	**0,506**
43	S	-0,307	0,194	0,056	0,070	**0,425**
22	S	-0,141	0,296	0,065	0,040	**0,419**
98	S	-0,043	0,166	0,010	0,040	**0,390**
78	S	-0,086	0,242	0,066	0,251	**0,316**
27	S	-0,120	0,307	0,163	0,216	**0,309**
92	S	0,012	0,284	0,054	-0,052	**0,296**
82	S	0,000	0,247	0,148	0,108	**0,256**
88	A	-0,155	0,051	-0,006	0,125	**0,136**

Legendă: *NA = Neuroticism-anxietate*; *AO = Agresivitate-ostilitate*; *A = Activitate*; *C = Căutare impulsivă de senzații*; *S = Sociabilitate*.

Se poate observa că majoritatea itemilor care fac parte din aceeaşi scală a chestionarului *ZKPQ* au saturație mare în același factor. Doar 10 itemi fac excepție: câte un item din scalele *Neuroticism–anxietate* şi *Căutare impulsivă de senzații*, 2 itemi din scala *Agresivitate–ostilitate* şi câte 3 itemi din scalele *Activitate* şi *Sociabilitate*.

Rezultatele obținute pentru varianta adaptată în limba română a chestionarului *ZKPQ* au fost comparate cu rezultatele obținute pentru versiunea originală, într-un eşantion american, pentru versiunea în limba catalană într-un eşantion spaniol şi pentru versiunea în limba franceză, într-un eşantion elvețian. De fiecare dată răspunsurile la itemii chestionarului au fost prelucrate prin analiză

factorială, prin metoda componentelor principale, cerându-se extragerea a cinci factori, care au fost rotiți prin metoda Varimax. Fiecare factor a primit denumirea scalei din care făceau parte majoritatea itemilor care aveau cea mai mare saturație în factorul respectiv.

S-a constatat că, din totalul de 89 de itemi, au saturația maximă în factorul corespunzător scalei din care fac parte:

79 de itemi în varianta în limba română;

85 de itemi în varianta originală;

81 de itemi în varianta în limba catalană;

81 de itemi în varianta în limba franceză.

Au fost puşi în evidență trei itemi care nici în alte variante ale chestionarului nu au saturația maximă în factorul corespunzător scalei din care fac parte:

- itemul 53 (*Am tendința de a începe weekend-urile sociale joia*), care face parte din scala *Sociabilitate*, dar în toate cele patru variante ale chestionarului are cea mai mare saturație în factorul *Căutarea impulsivă de senzații*;
- itemul 99 (*Ceilalți mă atenționează adesea să fiu mai temperat*), care face parte din scala *Activitate*, dar are cea mai mare saturație fie în factorul *Agresivitate–ostilitate* (în varianta în limba română şi în cea în limba franceză), fie în factorul *Neuroticism–anxietate* (în varianta originală şi în cea în limba catalană);
- itemul 28 (*Îmi place mai mult o sarcină provocatoare decât una de rutină*), care face parte din scala *Activitate*, dar, cu excepția variantei originale a chestionarului, are cea mai mare saturație în factorul *Căutare impulsivă de senzații*.

Faptul că, pentru fiecare dintre cele cinci scale care măsoară constructe, majoritatea itemilor au cea mai mare saturație în acelaşi factor constituie o dovadă a validității relative la construct a scalelor. Validitatea relativă la construct a versiunii în limba română a chestionarului *ZKPQ* este foarte asemănătoare celei a versiunilor în limbile catalană şi franceză.

4.1.2. **Validitatea discriminantă a scalelor chestionarului *ZKPQ***

Pentru a verifica dacă scalele chestionarului *ZKPQ* măsoară constructe diferite, s-au calculat coeficienții de corelație liniară între scale, în eşantionul format din cele 825 de persoane, separat pentru bărbați şi pentru femei. Având în vedere faptul că scalele au fost construite prin analiză factorială, fiecare scală grupând itemi care aveau saturație mare în acelaşi factor şi coeficienți de corelație mici cu ceilalți factori şi cu o scală care măsura dezirabilitatea socială, era de aşteptat ca scalele care măsoară constructe să nu coreleze liniar între ele şi să nu coreleze cu scala *Infrecvență*.

S-au făcut, însă, următoarele constatări:

- Pentru ambele sexe, majoritatea coeficienților de corelație liniară calculați între scale care măsoară constructe sunt semnificativi statistic la pragul $p = 0{,}001$.
- În cazul bărbaților, numai scala *Activitate* corelează liniar cu scala *Infrecvență* ($r = 0{,}171$; $p = 0{,}003$).
- În cazul femeilor, corelează liniar cu scala *Infrecvență* scalele *Activitate* ($r = 0{,}203$; $p = 0{,}000$), *Neuroticism–anxietate* ($r = -0{,}216$; $p = 0{,}000$) şi *Agresivitate-ostilitate* ($r = -0{,}155$; $p = 0{,}000$).

Coeficienții de corelație liniară între scalele chestionarului *ZKPQ* obținuți pentru versiunea în limba română au fost comparați cu cei obținuți pentru versiunea în limba catalană, într-un eşantion spaniol, şi pentru versiunea în limba spaniolă, într-un alt eşantion spaniol (*tabelul 3*).

Tabelul 3

Coeficienții de corelație liniară între scalele chestionarului *ZKPQ*, semnificativi la pragul $p = 0{,}05$, în eşantionul românesc şi în două eşantioane spaniole

Prima scală	**A doua scală**	**Varianta chestionarului şi eşantionul**					
		Limba română, eşantion românesc		**Limba catalană, eşantion spaniol**		**Limba spaniolă, eşantion spaniol**	
		Bărbați ($N = 305$)	Femei ($N = 520$)	Bărbați ($N = 330$)	Femei ($N = 603$)	Bărbați ($N = 486$)	Femei ($N = 514$)
S	*C*	0,46	0,39	0,24	0,22	0,21	0,28
	A	0,24	0,15	0,15	0,11		0,20
	NA	-0,21	-0,14	-0,12	-0,11	-0,10	
	AO	0,34	0,16		0,11		0,15
	I						
C	*A*	0,12		0,21	0,20	0,20	0,31
	NA		0,11		0,09	0,27	
	AO	0,39	0,36	0,28	0,20	0,25	0,31
	I						
A	*NA*	-0,22	-0,20				
	AO				0,11		0,10
	I	0,17	0,20	0,14	0,15	0,25	0,24
NA	*AO*	0,25	0,31	0,17	0,09	0,28	0,12
	I		-0,22		-0,17		
AO	*I*		-0,16		-0,12	-0,11	-0,26

Legendă: *NA = Neuroticism-anxietate; C = Căutare impulsivă de senzații; AO = Agresivitate-ostilitate; A = Activitate; S = Sociabilitate, I = Infrecvență*

Din *tabelul 3*, se constată că rezultatele obținute pentru varianta în limba română se aseamănă mai mult cu cele pentru varianta în limba catalană, decât cu cele pentru varianta în limba spaniolă. Astfel, din totalul de 15 coeficienți de corelație, sunt semnificativi (la pragul $p = 0{,}05$) atât pentru varianta în limba română, cât şi pentru varianta în limba catalană, sau sunt nesemnificativi (la pragul

p = 0,05) pentru ambele variante, 13 coeficienţi în cazul bărbaţilor şi 12 coeficienţi în cazul femeilor. Dar, în majoritatea situaţiilor în care ambii coeficienţi de corelaţie sunt semnificativi (la pragul p = 0,05), coeficientul de corelaţie este mai mare în valoare absolută pentru varianta în limba română.

Şi asemănarea cu varianta în limba spaniolă este destul de mare: sunt semnificativi (la pragul p = 0,05) atât pentru varianta în limba română, cât şi pentru varianta în limba spaniolă, sau sunt nesemnificativi (la pragul p = 0,05) pentru ambele variante, 10 coeficienţi în cazul bărbaţilor şi 9 coeficienţi în cazul femeilor.

Existenţa în toate cele trei eşantioane a unui număr mare de coeficienţi de corelaţie liniară semnificativi cel puţin la pragul p = 0,05 arată că validitatea discriminantă a scalelor chestionarului *ZKPQ* este destul de redusă. Este posibil ca în cultura europeană, imaginea persoanei sociabile să fie asociată cu cea a unui individ activ, agresiv, căutător de senzaţii şi lipsit de anxietate – ceea ce în cultura americană nu este valabil, după cum reiese din cercetările efectuate pentru construirea chestionarului *ZKPQ* – , iar persoanele care au răspuns la chestionar să fi fost influenţate de acest model.

4.2. CONSISTENŢA INTERNĂ A CHESTIONARULUI *ZKPQ*

Analizând valorile coeficienţilor de consistenţă internă pe care i-am obţinut, putem afirma că varianta în limba română a chestionarului *ZKPQ* are o fidelitate bună. Coeficienţii α ai scalelor sunt apropiaţi ca mărime de cei obţinuţi pentru varianta originală, în limba engleză, într-un eşantion american, pentru varianta în limba franceză, într-un eşantion elveţian, pentru varianta în limba catalană, într-un eşantion spaniol, şi pentru varianta în limba spaniolă, într-un eşantion spaniol (*tabelul 4*).

Tabelul 4

Coeficienţii de consistenţă internă α ai scalelor chestionarului *ZKPQ*, în diverse eşantioane

Varianta chestionarului şi eşantionul	**Sex**	**Scala**					
		NA	***C***	***AO***	***A***	***S***	***I***
Limba română, eşantion românesc	Bărbaţi N = 305	0,83	0,79	0,75	0,70	0,81	0,46
	Femei N = 520	0,82	0,79	0,76	0,74	0,80	0,61
Limba engleză, eşantion american	Bărbaţi N = 1144	0,82	0,77	0,76	0,74	0,77	-
	Femei N = 1825	0,84	0,81	0,76	0,77	0,79	-
Limba franceză, eşantion elveţian	Bărbaţi N = 329	0,83	0,77	0,75	0,74	0,79	0,44
	Femei N = 514	0,86	0,80	0,71	0,76	0,75	0,47

Tabelul 3 (continuare)

Limba catalană, eşantion spaniol	Bărbaţi *N* = 330	0,79	0,75	0,69	0,73	0,76	0,47
	Femei *N* = 603	0,83	0,80	0,66	0,75	0,75	0,39
Limba spaniolă, eşantion spaniol	Bărbaţi *N* = 486	0,84	0,81	0,72	0,73	0,75	0,62
	Femei *N* = 514	0,84	0,80	0,69	0,72	0,76	0,66
Legendă*: NA = Neuroticism-anxietate; C = Căutare impulsivă de senzaţii; AO = Agresivitate-ostilitate; A = Activitate; S = Sociabilitate; I = Infrecvenţă.*							

Pentru toate aceste eşantioane, cea mai bună consistenţă internă o are scala *Neuroticism–anxietate*, iar cea mai scăzută, scala *Infrecvenţă*. Scalele *Agresivitate–ostilitate* şi *Activitate* au, în majoritatea cazurilor, o consistenţă internă mai scăzută decât scalele *Căutare impulsivă de senzaţii* şi *Sociabilitate*.

5. **CONCLUZII**

Coroborând rezultatele obţinute prin studiul realizat de noi asupra caracteristicilor psihometrice ale versiunii române a chestionarului *ZKPQ*, putem formula câteva concluzii.

Remarcăm, mai întâi, faptul că, similar versiunii originale[30], versiunea română a chestionarului *ZKPQ* are o bună validitate relativă la construct. Rezultatul constituie atât o mărturie a calităţii traducerii, cât mai ales a faptului că itemii rezultaţi operaţionalizează şi deopotrivă evaluează acurat constructele teoretice pentru care au fost elaboraţi.

În ceea ce priveşte validitatea discriminantă, valorile coeficienţilor de corelaţie între scalele chestionarului sunt asemănătoare cu cele obţinute în eşantioanele spaniole şi relevă o validitate discriminantă destul de scăzută. Este posibil ca scorurile tuturor scalelor care măsoară constructe să fie influenţate de gradul în care se manifestă tendinţa subiecţilor de a-şi crea o imagine cât mai apropiată de cea valorizată de mass-media: cea a unei persoane sociabile, active, lipsite de anxietate, dornice de senzaţii tari şi uşor agresive.

Sesizăm de asemenea că instrumentul adaptat de noi prezintă o consistenţă internă ridicată. Coeficienţii α ai tuturor scalelor sunt similari cu cei obţinuţi pentru varianta originală, dar şi pentru altele dintre cele traduse şi adaptate pentru diverse populaţii (variantele în limbile franceză, catalană şi spaniolă).

[30] M. Zuckerman, D. M. Kuhlman, J. Joireman, P. Teta, M. Kraft, *op. cit.*

Integrativ, analizând toate aceste rezultate, putem spune că versiunea română a chestionarului *ZKPQ* constituie un instrument viabil şi util celor ce intenționează să evalueze dimensiunile fundamentale ale personalității pe care le postulează modelul *AFFM* dezvoltat de Marvin Zuckerman. Ele constituie un puternic argument privind fidelitatea transculturală a instrumentului, ceea e permite utilizarea sa şi, implicit, a datelor colectate prin aplicarea lui, în studii ample interculturale.